

Samen leven

Voorbeeldlessen

Drie stappen: didactiek, achtergronden en doelen	blz 1
Onderbouw: 'Geuren en kleuren, geluiden en smaken'	blz 2
Middenbouw: 'Niet op de grond!'	blz 4
Bovenbouw: 'Hoera, regels!'	blz 6

Kijk voor achtergrondinformatie op: www.samenleven.info

© SOL. Auteurs: Blandine Gerritsen, Stefan Grubben, Jos Roemer. Redactie: Stefan Grubben

Drie stappen

In “Samen leven” staat steeds een thema uit de leefwereld van het kind centraal. Een thema waar ieder kind over kan meepraten, zoals thuis, ontspanning en vertrouwen.

1. In stap 1 wordt elk kind geactiveerd doordat het moet nadenken over eigen ervaringen, gedachten, gevoelens en ideeën bij het thema. Er vindt ook een uitwisseling met klasgenoten plaats, zodat de kinderen stilstaan bij de overeenkomsten en verschillen in de klas.
2. In stap 2 wordt er aan de hand van een voorwerp uit de leskist een uitstapje gemaakt naar een religie. Het verhaal, gebruik of ritueel bij dat voorwerp gaat over het thema uit stap 1. Voor veel kinderen zullen het voorwerp en de religie onbekend zijn. Daardoor wordt het thema vanuit een nieuw perspectief belicht.
3. In stap 3 keren we weer terug bij de kinderen doordat ze nadenken over de zin en betekenis van alles wat ze hebben gehoord en gezien in de les. Zo leren ze te waarderen wat het leven biedt, door zelfreflectie en door de verhalen van klasgenoten en mensen uit verschillende godsdiensten.

Doelen vanuit ‘Toezichtkader burgerschap’, ‘Kerndoelen PO’ en ‘Levensbeschouwing ontwikkelen’ (J. de Schepper)

STAP 1. Verkennen van een thema uit de leefwereld van de kinderen

- Leerlingen hebben kennis van en maken kennis met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten (Toezichtkader burgerschap)
- Leerlingen oriënteren zich op zichzelf en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan (Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving)
- Er wordt uitgegaan van communicatieve situaties met gesprekken over onderwerpen die kinderen bezig houden (Kerndoelen Taal)
- Leerlingen ontwikkelen betrokkenheid op levenservaringen en levensvragen (Levensbeschouwing ontwikkelen)
- Leerlingen ontwikkelen betrokkenheid op de wereld om zich heen / nieuwsgierigheid naar de verhalen van anderen (Levensbeschouwing ontwikkelen)

STAP 2. Ontdekken van betekenissen en achtergronden van een voorwerp uit een religieuze traditie

- De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen (Kerndoel 38a)
- De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten (Kerndoel 9)
- Leerlingen ontwikkelen inzicht in betekenissen van beelden, symbolen, rituelen, verhalen, waarden en normen uit religieuze tradities (Levensbeschouwing ontwikkelen)

STAP 3. Reflecteren op overeenkomsten en verschillen tussen leefwerelden en tradities

- Leerlingen leren respectvol om te gaan met verschillen in opvatting van mensen (Kerndoel 38b)
- Leerlingen oriënteren zich op zichzelf en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan (Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving)
- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren (Kerndoel 54)
- Leerlingen leren reflecteren op opvattingen, ervaringen en beelden (Levensbeschouwing ontwikkelen)
- Leerlingen leren waarderen wat het leven biedt / bouwen hun eigen waardenpatroon (Levensbeschouwing ontwikkelen)

Geuren en kleuren, geluiden en smaken

Onderbouw

Thema: zintuigen

Voorwerp: puja bel (hindoeïsme)

Stap 1 Leefwereld: luisteren

Opdracht en gesprek

Laat de kinderen rustig kris kras door elkaar lopen in de klas. De opdracht is dat de kinderen meteen stilstaan en muisstil zijn (bijvoorbeeld 10 tellen), wanneer: (1) je 'stop' roept (2) je in de handen klapt (3) je met het belletje klingelt. Herhaal deze oefening enkele keren, waarbij je afwisselend 'stop' roept, in de handen klapt of met het belletje klingelt.

Gespreksvragen

1. Wat werkt het beste, 'stop' roepen, in de handen klappen of met het belletje klingelen?
2. Waarom?
3. Kan je nog andere geluiden bedenken waar je goed naar luistert? (bv als je moeder je roept, een sirene, fietsbel, autotoeter, . . .)

Stap 2 Voorwerp: puja bel + afbeelding Krishna + theelichtjes + wierook

Ritueel

Laat de puja bel rondgaan en laat iedereen even zachtjes klingelen. Vertel dat je dadelijk wilt laten zien dat dit een hele speciale bel is. Voordat je laat zien waarvoor de bel gebruikt wordt, kan elke leerling een bloem inkleuren (zie blz 5). Voer dan de onderstaande 'puja' (serie rituele handelingen waarmee hindoes hun goden vereren) uit.

Benodigdheden:

- puja bel (leskist)
- gekleurde bloemen van de kinderen (leskist)
- afbeelding van Krishna (leskist)
- twee waxinelichtjes (leskist)
- stokje wierook (leskist)

Eventueel aan te vullen met:

- bekertje water
- schoteltje met stukjes banaan of ander fruit (evenveel stukjes als dat er kinderen zijn)

Laat de afbeelding van Krishna zien en vertel dat heel veel mensen (in India bijvoorbeeld) geloven in verschillende goden, die ons kunnen helpen om de wereld een beetje mooier en beter te maken. Dit is één van die goden en hij heet Krishna. Omdat de goden de mensen helpen, bedanken de mensen de goden elke dag op een speciale manier. Let maar eens op.

Voer de volgende handelingen uit:

1. plaats de afbeelding van Krishna op een duidelijk zichtbare plaats
2. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
3. plaats een bekertje water voor de afbeelding en zeg: "Alstublieft, Krishna, met dit water kunt u zich even lekker opfrissen."
4. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
5. steek de waxinelichtjes aan en zeg: "Alstublieft, Krishna, hier is een gezellig lichtje erbij."
6. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
7. steek een wierookstokje aan en zeg: "Alstublieft, Krishna, hier is een lekker geurtje voor u."
8. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
9. zet het schoteltje met stukjes fruit bij de afbeelding en zeg: "Alstublieft, Krishna, eet smakelijk."
10. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
11. vraag de kinderen om één voor één hun bloem bij de afbeelding van Krishna te leggen en zeg: "Alstublieft, Krishna, kijk eens wat een prachtige kleuren."
12. klingel met het belletje (vraag de leerlingen om weer even stil te zijn)
13. Zeg tot slot: "Ik zie dat Krishna heel blij is met de mooie bloemen. Hij wil jullie daarvoor belonen. Jullie mogen allemaal een stukje fruit opeten." Deel het fruit.

Stap 3 Reflectie

Gesprek

Deze les heet "Geuren en kleuren, geluiden en smaken".

Was er iets te . . .

- ruiken (geuren)? (wierook)
- zien (kleuren)? (afbeelding, lichtjes, bloemen . . .)
- horen (geluiden)? (belletje, woorden, stilte)
- proeven (smaken)? (fruit)

Wat vonden jullie van deze les?

Wil er nog iemand iets vragen?

Wil er nog iemand iets vertellen?

‘Niet op de grond!’

Middenbouw

Thema: respect

Voorwerp: koranhouders (islam)

Stap 1 Leefwereld: een mooie tekening

Verhaal

Daan heeft een peetoom en die heet Chris. Ieder jaar krijgt Daan op zijn verjaardag een mooie kaart van oom Chris. En dan belt hij ook nog op. Soms komt hij op bezoek, maar niet vaak, want oom Chris woont helemaal aan de andere kant van het land. Toen Daan en zijn vader en moeder en zusje daar in de kerstvakantie een keer naar toe waren gereden, hadden ze wel meer dan drie uur in de auto gezeten. Er leek geen eind te komen aan die reis.

Oom Chris is binnenkort jarig en Daan heeft besloten om een mooie tekening voor hem te maken. Daan kan erg goed tekenen. Dat vindt zijn hele klas ook. Vooral mensen natekenen, kan hij goed. Drie avonden heeft Daan aan de tekening gewerkt. Daan had nog nooit zo lang gewerkt aan een tekening, maar hij wilde dan ook dat het een echt goed portret werd. Toen hij de tekening aan zijn moeder liet zien, zei ze meteen: ‘Zó jongen, dat heb je knap gedaan! Het is sprekend oom Chris. Jij kunt later wel kunstenaar worden.’ Daan gloeide van trots. ‘En weet je’, zei z’n moeder, ‘je hoeft hem niet op te sturen, je kunt hem straks zelf geven. Oom Chris belde dat hij op weg naar zijn vakantieadres even bij ons langs komt.’

Daan had al zeker een uur voor het raam gezeten, toen hij de auto zag aankomen. ‘Daar is-tie, daar is-tie’, riep hij en hij snelde naar de voordeur. Nog voordat er gebeld werd, zwaaide Daan de deur open: ‘Van harte gefeliciteerd, oom Chris! En nog vele jaren.’ Een flinke knuffel volgde. Terwijl oom Chris zijn jas uittrok en de woonkamer inliep, rende Daan naar zijn slaapkamer. De tekening, waar ligt-ie? Oh, daar. Daan voelde zijn hart in zijn keel kloppen. Vlug naar de woonkamer. ‘Hier, deze is voor u’ en hij gaf de tekening aan een verrast kijkende oom Chris. Die was even stil, zijn mond zakte een beetje open. Toen zei hij: ‘Maar jongen, heb jij dit gemaakt? Hoe is ‘t mogelijk! Dat ben ik!!! Wat een talent, tjonge jonge jonge.’ Opnieuw gloeide Daan van trots.

De tijd ging snel voorbij. Het bezoek was kort maar krachtig. Oom Chris wilde nog vóór het donker op zijn vakantieadres aankomen, dus hij moest na de koffie al weer gaan. Er werd afscheid genomen. Iedereen wilde een knuffel van oom Chris, zelfs pappa. Wat was het een drukte in die smalle gang bij de voordeur. Daan ging in de woonkamer voor het grote raam zitten om oom Chris uit te zwaaien. En toen zag Daan ineens zijn tekening, half onder de bank op de grond liggen. ‘Hé, op de grond.... Hoe kan dat nou?’ Daan kreeg het plotseling een beetje koud.

Gespreksvragen

De vragen gaan vooral over de verschillende belevingen die het verhaal bij de kinderen oproept.

- Waarom denk je dat Daan het plotseling een beetje koud kreeg?
- Wat zou er gebeurd kunnen zijn, zodat de tekening op de grond lag?
- Heb jij ook wel eens een tekening voor iemand gemaakt? Voor wie?
- Hoe werd daarop gereageerd? Hoe vond je dat?
- Hoe moet je dingen die je krijgt van een ander behandelen?
- Krijg je wel eens iets cadeau dat je niet zo leuk vindt? Wat zeg je dan?

Stap 2 Voorwerp: koranhouders

Laat de koranhouders zien.

Laat hem rondgaan, zodat alle leerlingen deze goed kunnen bekijken en bevoelen.

Misschien is er een leerling die kan vertellen wat dit is? Vraag naar betekenis en ook eigen ervaringen.

Vertel het volgende:

Er is een heel oud boek dat koran heet. In dat boek staan verhalen over Mohammed, die heel lang geleden in de stad Mekka leefde (in het land dat nu Saudi-Arabië heet). In dat boek, de koran, wordt verteld dat Mohammed regelmatig bezoek kreeg van een engel. Die engel gaf Mohammed de opdracht om allerlei berichten en regels van God (Allah) op te schrijven. In de koran staan allerlei regels over hoe je voor God (Allah) moet bidden en ook regels over hoe mensen goed met elkaar moeten samen leven. Voor moslims is de koran echt een boek waarvan de woorden en zinnen van God (Allah) komen. De koran is dus een super belangrijk boek voor moslims. Daarom moet dat boek met veel respect behandeld worden. Het mag niet zomaar ergens even op een stapeltje gelegd worden. En het mag al helemaal niet met vieze vingers aangepakt worden. En dat boek mag je ook niet op de grond neerleggen, want die is altijd wel een beetje vies. Als moslims uit de koran gaan lezen, bidden of studeren, dan wassen ze eerst hun handen en leggen ze het boek vaak in zo'n koranhouder.

Stap 3 Reflectie

Woordassociatie

Schrijf links op het bord 'slordig'.

Verwijs naar oom Chris, die slordig is omgegaan met de tekening van Daan.

Schrijf rechts op het bord 'respectvol' en/of 'zorgzaam'.

Verwijs naar oom Chris, die er voor had kunnen zorgen dat hij de tekening netjes opgeborgen had.

Vraag aan de leerlingen welke woorden / gevoelens / voorbeelden nog meer bij 'slordig' horen.

Bijvoorbeeld niet opletten, zomaar wat doen, niet aan de ander denken.

Vraag aan de leerlingen welke woorden / gevoelens / voorbeelden nog meer bij 'respectvol' / 'zorgzaam' horen.

Bijvoorbeeld blij zijn, de ander lief vinden en dat laten merken, iets goed bewaren.

Het doel van deze opdracht is dat leerlingen zich inleven in gevoelens en de houding die ten grondslag ligt aan (on)zorgvuldigheid, (on)verschilligheid, slordigheid / respect / zorgzaamheid.

Boek vol belangrijke dingen

- Vraag: 'Welk voorwerp is heel belangrijk voor je?' (misschien een knuffel, een cadeau dat je ooit kreeg, een souvenir, iets dat je aan iemand herinnert . . .)
- Geef alle leerlingen een blaadje en laat ze het gekozen voorwerp zo mooi mogelijk tekenen. Schrijf ook je naam erbij.
- Maak van alle blaadjes een boekje.
- Maak zelf een mooie kaft (bijvoorbeeld met de volgende woorden erop: belangrijk, voorzichtig, zorgzaam, eerbied, respect, . . .)
- Leg het boekje in de koranhouder en laat zo nu en dan een paar kinderen iets vertellen over het voorwerp dat zij getekend hebben. Hoe ga je om met dat voorwerp? Slordig? Zorgzaam? Respectvol?

Hoera, regels!

Bovenbouw

Thema: regels / blijdschap

Voorwerp: torarol (jodendom)

Stap 1 Leefwereld: regels

Regels verzamelen

Verdeel de klas in groepjes van vier.

Bedenk zoveel mogelijk regels die te maken hebben met:

- eten
- lichamelijke verzorging
- omgaan met anderen

Het kunnen regels zijn die voor jullie zelf gelden, maar ook regels die je kent van andere mensen (bijvoorbeeld regels die bij vriendjes of vriendinnetjes gelden, bij opa of oma thuis, of in andere culturen).

Alleen als de leerlingen het moeilijk vinden, kun je een voorbeeld geven:

Eten	Lichamelijke verzorging	Omgaan met anderen
Handen wassen voor het eten	Tanden poetsen vóór het slapen	Praten met twee woorden
Niet met volle mond praten	Hand voor je mond als je hoest	Handje geven als er visite is
...

Gespreksvragen

1. Welke regels hebben jullie bedacht?
2. Zijn alle regels even belangrijk? Welke vind je belangrijk en welke minder belangrijk? Waarom?
3. Is het moeilijk om regels te onthouden? Of is dat een kwestie van aanleren?
4. Wie heeft wel eens meegemaakt dat hij/zij ergens ging logeren en ontdekte dat daar andere regels golden? Hoe voelde dat?
5. Is het altijd duidelijk wat de geldende regels zijn? Of wisselt dat wel eens?

Stap 2 Voorwerp: torarol

Vertellen

Laat de torarol zien en laat deze rond gaan. Vertel daarbij het volgende:

Al honderden jaren voor onze jaartelling, woonde het joodse volk in het land Israël. Daar, in die tijd, hadden ze geen boeken zoals wij die kennen. Er bestonden nog geen drukkerijen, die boeken maken met een kaft, waar je bladzijde voor bladzijde doorheen kunt bladeren. Toen werd alles met de hand geschreven. In het land Israël gebruikte men boekrollen, zoals deze boekrol. Dit is een boekrol van het heilige boek van de joden: de tora.

De tora bestaat eigenlijk uit vijf boeken, die altijd samen op één boekrol staan. Deze vijf boeken worden ook wel 'de vijf boeken van Mozes' genoemd, omdat Mozes een belangrijke leider is in de tora. In die vijf boeken komen verhalen voor over:

- De schepping van de wereld
- Adam en Eva
- De ark van Noach
- De toren van Babel
- Abraham, die bijna zijn zoon Izaak offert
- Jakob, die zijn tweelingbroer en vader bedriegt
- Jozef, die door zijn broers in de put wordt ge-gooid en later onderkoning van Egypte wordt
- Mozes, die in een mandje in de Nijl wordt gelegd en later het joodse volk uit Egypte leidt

In al die verhalen in de tora, staan ook heel veel regels. Bijvoorbeeld regels over hoe mensen met elkaar om moeten gaan, wat ze wel en niet mogen eten, hoe ze moeten bidden, regels over rustdagen en feesten, en nog véél meer. Allemaal bij elkaar opgeteld staan er 613 regels in de tora, waar joden zich aan moeten houden. Ondanks het feit dat joden zich aan zoveel regels moeten houden, zijn ze super blij met de tora. Er is zelfs een feest, waarop de joden vieren dat ze de tora hebben gekregen. Dat feest heet 'Simchat Tora', dat betekent 'vreugde van de wet' oftewel: 'Hoera, regels!' Tijdens dat feest wordt er in de synagoge gezongen en gedanst met de torarol in de armen alsof het een geliefde baby is.

Stap 3 Reflectie

Oefening: geen regels

Samenwerken zonder regels

- Maak groepjes van vier.
- Bespreek kort klassikaal welke regels er gelden als je samen in een groepje een opdracht moet uitvoeren. Bijvoorbeeld: om de beurt spreken, naar elkaar luisteren, taken verdelen, verslagje maken, etc. Schrijf deze regels eventueel op het bord.
- Als je zo meteen aan de volgende opdracht in je groepje begint, gelden deze regels NIET.
- Opdracht: bespreek in je groepje hoe het is als de genoemde regels niet gelden.
- Stop na enkele minuten en evalueer de opdracht. Waren er groepjes waar:
 - het chaotisch was?
 - leerlingen zich (onbewust) toch een beetje aan de regels hielden?
 - leerlingen eerst met elkaar regels gingen afspreken?
 - er iets anders gebeurde?

Verkeer zonder regels

- Werk nog een keer in dezelfde groepjes.
- Iedereen probeert zich eerst het volgende voor te stellen: 'Je fietst van huis naar school (of naar de sportclub of de stad) maar er zijn helemaal geen verkeersregels.' Wat zou er dan allemaal kunnen gebeuren?
- Bespreek in je groepje wat je je hebt voorgesteld.
- Bespreek dit daarna kort klassikaal.

Kernregels

Vertel: naast de 613 regels in de tora, staat er in de tora ook een soort van samenvatting van de regels in de 'tien geboden'. Daarin staat ondermeer dat je respect moet hebben voor je ouders en voor God en dat je niet mag doden, liegen, stelen en bedriegen.

- Werk nog een keer in dezelfde groepjes.
- Denk even terug aan alle regels die deze les naar voren zijn gekomen.
- Probeer in je groepje te komen tot de drie belangrijkste regels.
- Inventariseer klassikaal de kernregels van de verschillende groepjes.
- Probeer de kernregels van de groepjes weer samen te brengen tot drie kernregels, door klassikaal overleg en eventueel door te stemmen.

Slotvraag:

Als iedereen zich aan deze kernregels houdt, kunnen jullie je dan voorstellen dat er feest gevierd wordt omdat je die kernregels hebt? Waarom wel of niet?